

OSTALE TEME / OTHER TOPICS

O LUDBREGU I OBITELJI BATTHYÁNY S POSEBNIM OSVRTOM NA ODNOS PREMA RELIKVIJI PRESVETE KRVI KRISTOVE (CCA 1696. – 1817.)

ABOUT LUDBREG AND THE BATTHYÁNY FAMILY WITH SPECIAL REFERENCE TO THE ATTITUDE TOWARDS THE RELIC OF THE HOLY BLOOD OF CHRIST (CCA 1696-1817)

Hrvoje PETRIĆ

Odsjek za povijest

Filozofski fakultet

Ivana Lučića 3, Zagreb

hpetric@ffzg.hr

Primljeno / Received: 10. 4. 2022.

Prihvaćeno / Accepted: 26. 4. 2022.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC: 929.52Batthyány

272-526.7(497.523Ludbreg)«17»(091)

SAŽETAK

U članku se predstavlja odnos obitelji Batthyány i Ludbrega s posebnim osvrtom na odnos prema relikviji Presvete Krvi Kristove. Kao okvirna početka godina kronološkog okvira članka je uzeta 1696. – kada se prvo puta spominje kapela u ludbreškom dvorcu u kojoj se čuvala relikviji Presvete Krvi Kristove najvjerojatnije izgrađena u vrijeme obitelji Erdődy. Tamo se relikvija čuvala privremeno, radi zaštite od mogućih osmanskih provala. Krajem 17. stoljeća obitelj Batthyány preuzima ludbreško vlastelinstvo i relikviju Presvete Krvi Kristove u kapeli dvorca. Predstavljene su izabrane obavijesti o odnosu obitelji Batthyány prema relikviji Presvete Krvi Kristove u Ludbregu. Autor ukazuje na propagandne obrasce ponašanja od strane obitelji Batthyány, vidljive kroz pokušaj prilagođavanja interpretacije dijela prošlosti vlastitim potrebama te kroz razne oblike promidžbe, npr. putem prikazivanja prošlih događaja vezanih uz čudesnu pretvorbu Presvete Krvi Kristove prikazanih u vlastitoj interpretaciji na freskama iz 1753-1754. godine u preuređenom ludbreškom dvorcu. Mogući motiv je bio trajno zadržavanje relikvije u dvorcu. Odredbom vladara Josipa II. relikvija je 1787. Presvete Krvi Kristove je prenesena iz kapelice u ludbreškom dvorcu u župnu crkvu u Ludbregu. Nakon toga je nepoznate godine odnesena u Ugarsku i odlukom ludbreškog vlastelina iz obitelji Batthyány vraćena u župnu crkvu u Ludbregu najranije 1815., a najkasnije 1817. i tamo se trajno nalazi.

Ključne riječi: Ludbreg, obitelji Batthyány, relikvija, vjerska povijest, 18. stoljeće

Keywords: Ludbreg, Batthyány family, relic, religious history, 18th century

Ludbreg je krajem 16. stoljeća pripadalo Benediktu Thuroczyju. On se 1594. godine oženio Suzanom Ratkaj, a 1608. godine joj je založio čitavo ludbreško vlastelinstvo. Protiv ugovora o zalaganju odmah je uložila Benediktova sestra Sara, udana za nižeg plemića Jurja Dvorničića. Benedikt Thuroczy je umro 1616. godine, a njegove posjede je u njegovo ime zadržala Suzana Ratkaj. Uspjela je da joj kralj prizna ludbreško vlastelinstvo i ostale posjede, ali se njih nisu htjeli odreći nasljednici Sare Thuroczy. Njen sin Gabrijel Dvorničić i kćerka Magdalena, udana Niczky, uspjeli su da im kralj 1626. godine dodijeli njihov dio, ali je vlastelinstvo i dalje držala Suzana Ratkaj. Početkom 1630. umro je Benediktov

sin Nikola Thuroczy, kao posljednji muški član svoje obitelji, te su se posjedi trebali vratiti kraljevskom fisku. Pretenzije na posjede je imala Benediktova kćer Barbara, udana za grofa Wolffganga Erdődyja. No darovnicu za Ludbreg je uspio dobiti podban Tomo Mikulić, ali se ubrzo odrekao Ludbreškog vlastelinstva u korist Suzane Ratkaj.¹

O LUDBREGU I OKOLICI U PRVOM STOLJEĆU OBITELJI BATTHYÁNY

Barbara Thuroczy i njen suprug Wolfgang Erdődy su 1638. godine službeno uvedeni u posjed Ludbreškog vlastelinstva. Wolffganga Erdődyja je, nakon njegove smrti 1645, naslijedio Juraj Erdődy oženjen groficom Elizabetom Keglević. On je umro 1674. godine, a u ime njegovog sina Franje i kćerka Ane, jedno je vrijeme posjedom upravljala nakon njegove smrti udovica Elizabeta. Franjo Erdődy je kasnije preuzeo upravu na vlastelinstvu, a 1676. godine se oženio groficom Marijom Kristinom Wogensperg. Umro je 1694. godine. Njegova udovica je 1695. godine proдалa Ludbreško vlastelinstvo hrvatskom banu Adamu Batthyányju. Problem je bio što su ostali članovi obitelji osporavali udovici pravo da može otuđiti obiteljske posjede, jer je ona imala pravo samo na udovički dio, a sve ostalo je trebao naslijediti Franjin najbliži rođak, mladi Nikola Erdődy, sin bana Nikole. Između grofa Jurja Erdődyja kao skrbnika malodobnog Nikole Erdődyja i bana Adama Batthyányja zaključen je ugovor 1696. godine. Prema tom ugovoru ban Adam Batthyány je priznao obitelji Erdődy nasljedno pravo na Ludbreško vlastelinstvo i ostale posjede. Za uzvrat su Erdődyji njemu predali Ludbreško vlastelinstvo u sedmogodišnji zakup, a Erdődyji su nakon sedam godina mogli otkupiti Ludbreg. Kasnije je ban Batthyány Ludbreško vlastelinstvo dobio u neograničeni zakup, a njegovi nasljednici u trajno vlasništvo.²

Prvi vlasnik iz nove obitelji vlastelina je bio hrvatski ban Adam Batthyány, kojeg je 1703. godine naslijedila njegova udovica Eleonora, rođena Strattman.³ Nakon dugotrajnih parnica oko nasljedstva vlastelinstva su, nalogom Marije Terezije, Ludbregom ovladali Ludovik i Karlo Batthyány, koji su otkupili založene kurije.⁴ Jedini posjed kojeg Ludovik Batthyány nije 1742. godine uspio natrag uključiti u vlastelinstvo bila je plemićka kurija u Sigecu. Darovao ju je tajniku kraljevske konferencije Antunu Špišiću. Taj je posjed vraćen vlastelinstvu tek 13. veljače 1769. godine.⁵

Prema urbaru iz 1712. godine ludbreški su kmetovi vlastelinstvu plaćali četiri novčane daće: 1) »činž Svetog Martina ili selišni činž«, 2) novčanu daću za drva, 3) straževinu i 4) novčanu daću koju su podložnici plaćali kao naknadu za crkvenu desetinu.⁶ Tridesetih godina 18. stoljeća sve su četiri daće svedene u jedinstveni selišni činž. Na kraju 17. i u prvoj polovici 18. stoljeća najveće je podavanje ludbreških kmetova bio porez. Naturalna renta se sastojala u podavanju pšenice i zobi ovisno o veličini selišta. Ovisno o veličini selišta kmetovi su morali davati i selišne svinje, a posebnu skupinu naturalnih daća činili su tzv. darovi - obavezno podavanje peradi i namirnica. Najvažnija naturalna daća na vlastelinstvu je bila gornica koja se podavala u vinu prema količini vinograda. U naravi se pobirala još i desetina pčela, odnosno meda.⁷ Premda u urbaru iz 1712. godine vrsta tlake nije bila specificirana, držalac polovice selišta je morao svaki tjedan davati 3 dana tlake, a kmetovi s četvrtselištem su davali tlaku dva dana tjedno. Veći dio želira (inkvilina) davao je svaki tjedan jedan dan pješačke tlake, a samo je manja skupina davala jedan dan tlake na mjesec. Brojni izvori potvrđuju da je radna renta u prvoj polovici 18. stoljeća bila osnovni teret ludbreških kmetova i želira.⁸

¹ J. Adamček, Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma, Ludbreg (monografija), Ludbreg, s.a. (1984.), 88.

² M. Winter, Iz povijesti Ludbrega i okolice 1, Koprivnica 2000, 86-87; J. Adamček, Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma, 94-96. 88-90; Hrvatski biografski leksikon, knj. 4, Zagreb 1998., 56-57.

³ J. Adamček, n. dj., 89.

⁴ Kaptolski arhiv Zagreb, Acta loci credibilis, series I, Litt. B, br. 128; J. Adamček, n. dj., 89-90.

⁵ J. Adamček, 94-96.

⁶ Hrvatski državni arhiv (HDA), Arhiv obitelji Batthyany, zbirka preslika, MODL, Lad. 18, br. 163 S; J. Adamček, n. dj. 96.

⁷ J. Adamček, n. dj., 96.

⁸ J. Adamček, n. dj., 96-98.

Sl. 1. Ludbreški dvorac u 18. stoljeću

Sami ludbreški kmetovi smatrali su da je tlaka njihov najteži teret. Kada je kraljevska komisija 1755. godine ispitivala uzroke seljačkog nezadovoljstva, oni su tvrdili da se taj teret u različitim oblicima povećavao. Stanovnici trgovišta Ludbreg tužili su se pred kraljevskom komisijom da mnogi od njih, iako »osim kuća i bijednih vrtova« ništa ne posjeduju, moraju davati tlaku od 2 do 3 dana tjedno. Prije 40 godina tlaku su davali samo 1 dan tjedno. Osim toga, nametnuta im je dužnost da za vlastelinstvo skupljaju puževе.⁹ Kad je 1765. godine umro palatin Ludovik Batthyány, vlastelinstvo je naslijedio njegov sin Adam koji je 1772. godine nakon smrti njegovog strica kneza Karla koji je umro bez potomaka, preuzeo kneževski naslov. Godine 1787. kneza Adama je u upravljanju ludbreškim

vlastelinstvom naslijedio sin Ludovik II. koji ga je vodio do 1806. godine.¹⁰

Sjedinjavanjem sudske vlasti s pravom vlasništva gospodari vlastelinstva su mogli organizirati sustav prinude. Temeljno regalno pravo je bilo sudsko pravo. Na ludbreškom vlastelinstvu djelovao je vlastelinski sud koji je kmetove i slobodnjake sudio za različite prekršaje. Sačuvani spisi toga suda iz 18. stoljeća pokazuju da je vlastelinstvo svoje kmetove vrlo često sudilo zbog uskraćivanja daća i neurednog izvršavanja obaveza, a podložnicima je sud nametao i različita nova podavanja.¹¹ Izgleda da pravda vlastelinskog suda često nije zadovoljavala podložnike pa su podnosili žalbe Križevačkoj županiji. Očito je da su podložnici ludbreškog vlastelinstva iz Ivanca, Reke i Černoglavca 1780. godine imali prava uživanja šuma te su županijskom sudu podnijeli tužbu protiv ludbreškog provizora Mihaela Sinkovića zbog smetanja korištenja šuma.¹²

Zabilježena je još nekoliko žalbi protiv upravitelja i činovnika vlastelinstva Ludbreg zbog zaposjedanja zemlje i smetanja upotrebe pašnjaka i prava drvarenja koju su Križevačkoj županiji 1780. godine podnosili stanovnici općina Struga i Sesevete te drugi podložnici. Uz to su sačuvane tužbe podložnika vlastelinstva zbog prelijevanja zajedničkog pašnjaka, žalba Stojana Popovića sa imanja Černoglavac zbog neosnovane osude radi preljuba, te spisi o isplati geometra po sporazumu sa ludbreškim stanovnicima prigodom izmere ludbreškog teritorija 1780. godine kao i traženje ludbreškog župnika koji traži novu zidanu kuhinju umjesto stare koja je bila napravljena od drveta.¹³ Ludbreške žalbe pred županijom su bile učestale i 1786. godine. Ludbreška općina se žalila Križevačkoj županiji na mjesnog župnika zbog lukna, udova Havaić je imala čak osobna potraživanja od vlastelinstva, a bilo je dosta žalbi zbog rješenja dominalnog suda u Ludbregu pogotovo u pitanju ovrhe itd.¹⁴ No, ni vlasnici ludbreškog vlaste-

⁹ HDA, Acta Commissionalia, prot. 8/XI, 31-32.

¹⁰ M. Winter, Ludbreški grad i njegovi gospodari, Podravski zbornik 6, Koprivnica 1980, 365-366; ista, Iz povijesti Ludbrega i okolice 1, n. dj., 88-89, 214.

¹¹ J. Adamček, n. dj., 104.

¹² HDA, Križevačka županija, kut. 49, fasc. LXXVI, br. 11.

¹³ HDA, Križevačka županija, kut. 51, fasc. LXXVIII, br. 55, 56, 57, 58, 60, 69, 71, 77, 83.

¹⁴ HDA, Križevačka županija, kut. 79, fasc. I, br. 23, 26; kut. 80, fasc. XXX, br. 6; kut. 81, fasc. IV, br. 89, fasc. V, br. 9, br. 17, br. 35; kut. 82, fasc. VI, br. 78.

linstva nisu mirovali te su odgovarali na žalbe. Primjerice sačuvana je molba Ludovika Batthyanya u vezi sudskih rješenja i odluka u parnici protiv arendatora na njegovom ludbreškom vlastelinstvu.¹⁵ Iz žalbi se vidi da je Ludbreg 1786. godine imao svog bilježnika odnosno notara koji se žalio protiv pomoćnika zapovjednika ludbreškog banderija.¹⁶ Za poznavanje ludbreškog sudstva je zanimljiva i odredba županijske skupštine Križevačke županije iz 1786. godine prema kojoj se vidi da je Ludbreg bio sjedište malog županijskog suca Sladovića.¹⁷ Zanimljivo je spomenuti da je i nakon toga bilo revizija parnica protiv podložnika vođenih pred sudom u Ludbregu sve do 1800. godine i kasnije,¹⁸ a iz iste je godine zabilježena tužba Ludovika Batthyanya protiv Vlaha zbog korištenja njegove šume kod Ludbrega.¹⁹

Tijekom 18. stoljeća vlastelinstvo je držalo mitnicu u trgovištu Ludbreg. Ludbreško je vlastelinstvo još u srednjem vijeku uživalo sajamsko pravo, a osim sajamske daće mnogo je bila važnija vlastelinska monopolna prodaja vina na sajmu. Kralj Franjo II. izdao je 20. travnja 1793. godine ludbreškom vlastelinu Ludoviku II. novi sajamski privilegij kojim su se u trgovištu mogla godišnje održavati četiri sajma.²⁰

Vlastelinstvo je pravo korištenja voda, osim preko brodarine, koristilo pravom mlinarenja i pravom ribolova. Na Dravi i Bednji su se nalazile velike vlastelinske vodenice koje su donosile velike prihode u žitaricama. Seljaci su za svoje mlinove morali plaćati posebnu arendu. Na početku 18. stoljeća vlastelinstvo je ribolov na rijekama Bednji i Plitivici proglasilo svojim isključivim pravom. Pravo vinotočja se sastojalo u pravu vlastelinstva da od Jurjeva (23. travnja) do Miholja (29. rujna) u trgovištu i u selima isključivo ono prodaje vino. U tom razdoblju cijene vina su bile najviše, a vlastelinstvo ih je moglo i umjetno podizati ostvarujući velike prihode. Među regalnim pravima bilo je i patronatsko pravo nad crkvama na području vlastelinstva. Kao patron župnih crkvi vlastelin je utjecao na postavljanje njihovih župnika. Patronat su imali nad crkvom u trgovištu u Ludbregu, kapelom Sv. Antuna u Selniku, crkvom Sv. Jurja u Sv. Đurđu te kapelama Sv. Ivana i Sv. Dominika.²¹

Prigodom urbarijalne regulacije stanovnici trgovišta Ludbreg su 1774. godine izjavili da posjeduju relativno dobru zemlju, a vidi se da se na ludbreškim poljima primjenjivao tropoljni sustav obrade zemlje. Dio zemlje je bio izložen poplavama, livade su bile osrednje, a pašnjaci premali. Uz to su stanovnici trgovišta držali relativno velike vinograde od čak 1169 kopača.²² Zanimljivo je da Ludbrežani svoja podavanja nisu davali prema pisanom urbaru. Oni su svaki tjedan morali raditi 30,5 dana sa stokom i 74 dana bez stoke.²³ Stanovnici Ludbrega nisu davali redovite daće u naturi, a desetina se uzimala jedino od krčevinskih zemalja. Uz to su ludbrežani morali davati i novčanu daću u iznosu od 42,33 forinte.²⁴ Upravo zbog prevelikih urbarijalnih podavanja stanovnici trgovišta Ludbreg žalili su se 1780. godine Križevačkoj županiji.²⁵ Uz to su stanovnici trgovišta Ludbreg bili opterećeni i davanjem hrane za vojsku pa su iste godine od županije tražili naknadu.²⁶

Krajem 18. stoljeća u ludbreškoj je Podravini postojala svijest o socijalnoj skrbi. Iz 1786. godine sačuvana je predstava koju je kirurg Zeidler uputio Križevačkoj županiji, a u njoj je istaknuo potrebu

¹⁵ HDA, Križevačka županija, kut. 83, fasc. VII, br. 7.

¹⁶ HDA, Križevačka županija, kut. 80, br. 63; sačuvana je i molba upravitelja pošte u Žakanju Ivana Futaka da ga se imenuje za notara u Ludbregu 1800. godine, vidi: HDA, Križevačka županija, kut. 156, Mala skupština 21. siječnja 1800, br. 6.

¹⁷ HDA, Križevačka županija, kut. 79, fasc. II, br. 44.

¹⁸ HDA, Križevačka županije, kut. 157, Generalis Congregatio, 16. travnja 1800, br. 24.

¹⁹ HDA, Križevačka županija, kut. 157, Congragatio Particularis, 21. travnja 1800, br. 159.

²⁰ HDA, Arhiv obitelji Batthyany, zbirka preslika, MODL, Lad. 18, br. 163 S, 163 H; Lad. 20, br. 205; J. Adamček, n. dj. 104.

²¹ M. Winter, Iz povijesti Ludbrega i okolice 2, n. dj., 24-89; J. Adamček, n. dj., 104-105.

²² HDA, Zemljorasteretno povjerenstvo, Consilium locumtenentiale regium Hungaricum, Series IV, Grupa C, br. 54, 56, 58, 59.

²³ HDA, Zemljorasteretno povjerenstvo, n. dj., br. 56; J. Adamček, n. dj., 115.

²⁴ J. Adamček, n. dj., 115-116.

²⁵ HDA, Križevačka županija, kut. 49, fasc. LXXXV, br. 14.

²⁶ HDA, Križevačka županija, kut. 49, fasc. LXXXV, br. 49.

gradnje doma za nemoćne u Malom Bukovcu.²⁷ S kraja 18. stoljeća su sačuvane prve vijesti o organiziranom zdravstvu na ludbreškom području, a sačuvana je dokumentacija o gradnji bolnice u Velikom Bukovcu 1786. godine,²⁸ kako iz 1813. godine imamo podatak o kući za boravak županijskog kirurga u Ludbregu,²⁹ slobodno možemo pretpostaviti da je on djelovao i u 18. stoljeću. Iz godine 1810. sačuvali su se spisi o gradnji kuće za kirurga u Ludbregu.³⁰

Podataka o stanovništvu ima najviše u svjetovnoj dokumentaciji vlastelinstva, župnim matičnim knjigama ili u zapisnicima kanonskih vizitacija Komarničkog arhiđakonata Zagrebačke biskupije. U zapisnicima kanonskih vizitacija se obično spominje ukupan broj kućedomaćina ili broj kuća. Prema tim podacima možemo vidjeti da je u Ludbregu 1700. godine bilo 98 kućedomaćina, a njihov je broj bio najvjerojatnije identičan broju obitelji u širem smislu ili bolje reći domaćinstvima, odnosno možda zadrugama. Broj kućedomaćina je 1733. pao na 96, a 1750. na 87, nakon toga slijedila je revitalizacija pa broj raste 1754. na 89, 1768. na 95, 1771. na 107, 1778. na 108 na 109, a 1787. godine na čak 120 kućedomaćina.³¹

Prema tomu vidi se da je trgovište Ludbreg u drugoj polovici 18. stoljeća imalo kontinuirani proces rasta broja kućedomaćina odnosno domaćinstava, a to bi se moglo povezati i s prostornim širenjem Ludbrega i njegovim prosperitetom. Podatke o ukupnom broju stanovnika u izvorima imamo samo od 1771. do 1800. godine. Trgovište Ludbreg je 1771. godine imalo 550 stanovnika, a do 1782. godine je došlo do porasta na 727 stanovnika. Godine 1784. popisano je 654 žitelja, 1787. ih je bilo 759, a oko 1800. godine popisano ih je 678.

Za trgovište Ludbreg, kao gradsko naselje, za starija razdoblja (prije popisa iz 1771.) moramo napraviti na temelju procjena. Moguće je pretpostaviti broj članova obitelji na minimalno 4,2 i na maksimalno 6,7 za 18. stoljeće. Prema tomu bi ukupan broj stanovnika trgovišta iznosio približno za 1700. godinu 412-657, 1733. godine 403-643, 1750. godine 365-583, 1754. godine 374-596, a 1768. godine 399-637 stanovnika. Dakle, približno bismo broj stanovnika trgovišta Ludbreg mogli procijeniti 1700. godine na 535, 1733. na 523, 1750. na 474, 1754. na 485, a 1768. godine na 518 žitelja.³²

Stopa porasta ukupnog broja stanovnika od 1700. do 1796. godine je u Ludbregu po S. Krivošiću iznosila 1,49%. Istovremeno je udio stanovništva trgovišta Ludbreg u ukupnom stanovništvu župe tijekom 18. stoljeća iznosio 33%, da bi taj udio kasnije u prvoj polovici 19. stoljeća pao na 28,7%.

Mehaničko kretanje stanovništva je rezultat imigracije (useljavanja) i emigracije (iseljavanja). Vanjske migracije pokazuju matične knjige krštenih (rođenih), umrlih i vjenčanih za 18. i prvu polovicu 19. stoljeća. U tom razdoblju se u ludbrešku župu doselilo 11 stanovnika iz Kranjske, 33 iz Štajerske, 1 iz Koruške (dakle 45 stanovnika iz slovenskih zemalja), 8 iz Italije, 23 iz Mađarske, 9 iz Češke, 3 iz Francuske, 2 iz Moravske, 2 iz Austrije, 1 iz Tirola, 1 iz Bavarske i 5 iz drugih dijelova Njemačke. Najviše tih došljaka se naseljavalo u trgovište Ludbreg.³³ Za poznavanje migracija osobito je zanimljiv tabelarni izvještaj o popisu novonaseljenih selišta u okružju Ludbreg iz 1786. godine.³⁴ Prvi spomen židova u Ludbregu je iz 1800. godine kada je za njih Križevačka županija odredila tolerancionu taksu.³⁵

²⁷ HDA, Križevačka županija, kut. 79, fasc. I, br. 43.

²⁸ HDA, Križevačka županija, kut. 80, fasc. XXX, br. 25.

²⁹ M. Ilijanić, M. Mirković, Urbani razvoj Ludbrega, Ludbreg (monografija), Ludbreg 1984, 134; N. Korin-Kon, M. Winter, Razvitak zdravstva na području bivšeg kotara Ludbreg, Ludbreg (monografija), Ludbreg 1984, 429.

³⁰ HDA, Križevačka županija, kut. 223, fasc. VII, br. 375-376.

³¹ S. Krivošić, Stanovništvo Podravine 1659-1859, Podravski zbornik 9, Koprivnica 1983, 158.

³² S. Krivošić donosi drugačije procjene ukupnog broja stanovnika za trgovišta Ludbreg: 1700. - 588, 1733. - 576, 1750. - 522, 1754. - 534 dok za 1768. godinu ne donosi procjenu, vidi: Stanovništvo i demografske prilike, n. dj., 37.

³³ HDA, Matične knjige, Župa Ludbreg, Matične knjige vjenčanih 1730-1759, 1759-1795, 1796-1848, Matične knjige krštenih (rođenih) 1729-1750, 1752-1804, 1806-1848, Matične knjige umrlih 1734-1756, 1759, 1760-1833; S. Krivošić, n. dj., 91.

³⁴ HDA, Križevačka županija, kut. 79, fasc. I, br. 22.

³⁵ HDA, Križevačka županija, kut. 161, br. 24-28.

O unutrašnjim migracijama možemo govoriti na temelju podataka matičnih knjiga vjenčanih. Doseljenici u unutrašnjim migracijama su bili pretežito iz sela susjednih župa u krugu 10-15 km od sjedišta župe tj. trgovišta Ludbreg. Na području ludbreške župe zapisani su ovi etnici i ktetici: Goričanec, Gradinski, Jerešinčan, Matočanec, Međimorec, Posavec, Potočki, Stubičan, Topličan i Zrinski. U vezi s nekadašnjim životom na granici s Osmanskim carstvom su prezimena: Harambaša, Ulama, Čapalija, Puškadija, Karabija i Hajduk. U razdoblju od 1793. do 1820. prosječni godišnji saldo preseljenja je u apsolutnom iznosu bio 884 u ludbreškoj župi, dok je u trgovištu bio 374, a u selima župe 510. Uz sve ove podatke valjalo bi spomenuti još i to da je prosječna dob stanovništva na ludbreškom području iznosila u prosjeku oko 22 godine, a, tamošnje se stanovništvo u to vrijeme nalazili u »demografskoj mladosti«.³⁶

Za poznavanje gospodarskog razvitka trgovišta Ludbreg od osobitog je značenja »Tabella officium et machanicorum pro anno 1779«, koja obuhvaća podravski distrikt oko Ludbrega kao dio tadašnje Križevačke županije. U tom dokumentu prikazani su brojevi podaci o obrtima od koji su značajni podaci o ciglarskoj struci jer govore o postojanju i radu ciglane u Ludbregu. Tada su zabilježena 23 ciglarska majstora, 126 ciglarskih pomoćnika i 163 šegrta - ukupno 312 zaposlenih u ciglani.³⁷ Iz toga je vremena točnije iz 1780. godine sačuvana karta s nacrtanim cestama i putovima u podravskom distriktu na kojoj je označena i ludbreška ciglana, a nalazila se na križanju cesta Koprivnica-Ludbreg i Ludbreg-Mali Bukovec.³⁸ Iz matičnih knjiga krštenih (rođenih) znademo za 15 prezimena ciglara u razdoblju od 1822. do 1857. godine, od kojih su većina bili došljaci.

Inače se u razdoblju kraja 18. i prve polovice 19. stoljeća u Ludbregu spominju brojna zanimanja: krojači, postolari, kovači, čizmari, užari, mesari, mlinari, pekari, kolari, klobučari, sapunari, kožari, bačvari, stolari, tesari, krznari i dimnjačari.³⁹ Pri tome valja napomenuti da je sačuvana tabela majstora zidara i tesara iz 1780. godine upravo za područje podravskog distrikta Križevačke županije koji je obuhvaćao i ludbreško područje.⁴⁰

Još od 17. stoljeća su se na ludbreškom vlastelinstvu počeli stvarati mali plemićki posjedi koji su se nazivali plemićke kurije. U prvim desetljećima 18. stoljeća broj se držalaca založenih posjeda smanjio tako da je nekadašnje male posjede u svojim rukama okupila skupina bogatijih plemića. Prema popisu iz 1739. godine na ludbreškom vlastelinstvu su založene posjede držali ovi plemići: Jakob Jelačić sa sjedištem u Selniku, Pavao Betović u Hrastovskom, Pavlini iz Lepoglave u Sigecu, Baltazar Bedeković u Sigecu, udovica grofa Adama Batthyány, plemić Šubarić u Hrastovskom, plemić Czindery u Ludbregu, Franjo Matačić u Ludbregu, Juraj Šulok u Hrastovskom i plemić Fodroczy u Ludbregu. Oni su na vlastelinstvu razvili alodijal koji je bio veći od vlastelinovog, a njima je uz to pripadalo 60% svih kmetova ludbreškog vlastelinstva.⁴¹

O ODNOSU OBITELJI BATTHYÁNY PREMA RELIKVIJI PRESVETE KRVI KRISTOVE

Ludbreška župna crkva Presvetog Trojstva oblikovana je uglavnom u 17. stoljeću barokizacijom starije gotičke građevine. Tlocrtna organizacija crkve kvadratičnog trobrodnog tijela s poligonalnim

³⁶ HDA, Matične knjige vjenčanih i rođenih za župu Ludbreg; S. Krivošić, n. dj., 91-99.

³⁷ HDA, Križevačka županija, kut. 48, br. 107; S. Krivošić, n. dj., 100.

³⁸ HDA, Križevačka županija, kut. 48, br. 127.

³⁹ Uz analizu matičnih knjiga koju je detaljno proveo S. Krivošić, vidi: Stanovništvo i demografske prilike, n. dj., 100, za gospodarsku povijest i povijesnu demografiju ludbreškog kraja zanimljivi su popisi starješina domaćinstava u vrijeme Eleonore Batthyany iz 1733. godine, popis vlasnika kuća i starješina domaćinstva iz Ludbrega i okolnih sela iz 1810. godine, raspored selišta prema novom urbaru s početka 19. stoljeća, popis stanovništva Ludbrega iz 1838. godine te podaci iz »Status« župe Ludbreg od 1850. pa sve do 1860. godine. Sve je ove podatke priredila ludbreška povjesničarka Marija Winter, a objavljeni su u njezinom djelu Iz povijesti Ludbrega i okolice 2, Koprivnica 2000, 91-121.

⁴⁰ HDA, Križevačka županija, kut. 47, fasc. LXXI, br. 41.

⁴¹ Arhiv obitelji Batthyany, Mađarski državni arhiv (MOL), Budimpešta, Lad. 17, br. 163 (Obitelj Batthyany); J. Adamček, Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma, Ludbreg (monografija), Ludbreg 1984, 94-96.

svetištem flankiranim sakristijom sa sjeverne strane te sa zvonikom-kulom sred pročelja, nastala je polovicom 17. stoljeća, kako to svjedoči zapisnik kanonske vizitacije iz 1649. godine, u kojem je zapisano kako se crkva ponovno gradi te da je jedino sakristija gotova.⁴²

Glavni akcent volumne kompozicije jest visoki pročelni zvonik, podignut u 17. stoljeću i obnovljen 1733. godine s baroknom lukovicom na vrhu. Sastavni dio kompleksa župne crkve Presvetog Trojstva jest njezin cinktor, podignut oko 1779. godine, a njegova izgradnja je povezana sa smještajem relikvije Presvete Krvi Kristove u crkvi. Npr. u zapisniku kanonske vizitaciji iz 1787. godine navodi se da bi se poradi velikog broja hodočasnika trebao sagraditi trijem kraj crkve. Tlocrtni oblik cinktora prilagođen je konfiguraciji terena, a njegove osnovne arhitektonske elemente čini vanjski zid sa dva ulaza, te nadsvođeni trijem, arkadama rastvoren prema prostoru crkve i natkriven jednostrešnim krovom. U jugozapadnom uglu cinktora nalazi se križno nadsvođena kapela. Segmente arkadije trijema počivaju na kamenim toskanskim stupovima, koji ujedno nose i spomenute svodove trijema kupolastog tipa. Vanjski kameni portali, također segmentnih nadvoja (s uklesanom 1779. godinom) plastički su naglašeni i raščlambom okolne zidne plohe vijencem i volutama što nose segmentne zabate izdignute iznad visine samog zida.⁴³

Najstarija i razmjerno najbogatija arhitektonska plastika sačuvana je na zvoniku i pročelju crkve.⁴⁴ Uz to je zanimljiv opis ludbreške crkve koji je sastavio komarnički arhiđakon i zagrebački kanonik Adam Ivan Pizetty 1787. godine. On je napisao izvještaj da je crkva građena starim načinom, imala je zidani svod, a bila je popločena kamenom. U crkvi se nalazilo sedam oltara, a na glavnom je oltaru bio tabernakul (svetohranište), u kojem se čuvala srebrna i pozlaćena monstranca (pokaznica) sa Presvetim Otajstvom. Tamo je također bio srebrni i pozlaćeni ciborij iz kojega se vjernicima dijelila Sveta Pričest. Na crkvenom je pročelju bio elegantan toranj u kojemu se nalazilo pet zvona i velika ura. Kralj Josip II. je bio zabranio zvoniti »protiv oblaka«, a po njegovom nalogu je nedaleko od župne crkve uređeno novo groblje koje je bilo ograđeno drvenom ogradom, a nasred groblja je bio podignut križ. Ludbreškom župom su u 18. i početkom 19. stoljeća upravljali: Ivan Skok (1692-1706.), Juraj Ožegić (1706-1722.), Ivan Franković (1722.), Andrija Ivšić (1722-1729.), Baltazar Bedeković (1729-1749.), Juraj Oros (1749-1751.), Ivan Topolnjak (1751-1752.), Stjepan Fabšić (1752-1760.), Filip Sever (1760-1788.), Mijo Karabija (1788-1789.) i Stjepan Jambreković (1789-1815.).⁴⁵

Oni koji su pisali o prošlosti Ludbrega imali su dva mišljenja gdje se dogodilo čudo Presvete Krvi Kristove, tj. neki su mislili da se dogodilo u kapeli ludbreškog dvorca⁴⁶ odnosno u župnoj crkvi.⁴⁷ Izvori zapravo ne govore u kojoj se crkvi dogodilo čudo Predragocjene Kristove Krvi, osim što iz kasnijih izvora možemo rekonstruirati kako se to dogodilo u trgovištu Ludbregu. Prema podacima iz 1512.⁴⁸

⁴² K. Horvat-Levaj, *Sakralna arhitektura, Ludbreg - Ludbreška Podravina*, Zagreb 1997, 121-141.

⁴³ NAZ, KVKA, Prot. 94/VI, K. Horvat-Levaj, *Ludbreg (podaci o naselju)*, Ludbreg - Ludbreška Podravina, Zagreb 1997, 219.

⁴⁴ K. Horvat-Levaj, *Ludbreg*, n. dj., 218.

⁴⁵ R. Horvat, *Župe u hrvatskoj Podravini, Hrvatska prošlost*, 2, Zagreb 1941, 47-49.

⁴⁶ Ovo mišljenje prevladava do najnovijih radova. Usp. R. Horvat, *Župe u Hrvatskoj Podravini, Hrvatska prošlost*, knj. 2, Zagreb 1941., str. 45; M. Winter, *Ludbreški grad i njegovi gospodari*, *Podravski zbornik*, Koprivnica 1980., str. 360; K. Horvat-Levaj, *Sakralna arhitektura, Ludbreg. Ludbreška Podravina*, Zagreb 1997., str. 125; M. Winter, *Iz povijesti Ludbrega i okolice*, 2, *Ludbreg 2000.*, str. 17; J. Đurkan, *Euharistijsko proštenišće Predragocjene Krvi Isusove u Ludbregu. Sakralno-povijesni vodič*, *Ludbreg 2004.*, str. 17; I. Srša, *Ludbreška dvorska kapela Sv. Križa*, *Podravski zbornik*, 32, Koprivnica 2006., 62-63.

⁴⁷ J. Bočkaj, *Trgovište Ludbreg i njegovo proštenišće*, *Hrvatska straža* 1936., str.7; J. Adamček, *Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma, Ludbreg (monografija)*, Ludbreg 1984, 85; D. Feletar, *Podravina*, Koprivnica 1988., 49.

⁴⁸ Prema prijepisu iz 1736. papa Lav X je 1512. na molbu Tome Seča podijelio oprost župnoj crkvi u Ludbregu u kojoj se čuvaju čudesne moći Krvi Kristove: »Lav, biskup, sluga slugu Božjih, svim Kristovim vjernicima, koji će vidjeti ovaj list, pozdrav i apostolski blagoslov. Razumu odgovara i dolikuje časti da se ono što je učinjeno po milosti rimskoga pontifeksa i izvrši, iako o tomu zbog njegove smrti nije sačinjeno apostolsko pismo. Pošto je, dakle, nedavno, mome prethodniku blage uspomene, papi Juliju II, u ime ljubljenoga sina, plemenitog muža Tome od Seča, namjesnik u vremenitim dobrima vile Letgenuth u Zagrebačkoj biskupiji, izloženo da ima već sto godina kako je neki svećenik, slaveći misu, poslije sakramenta Euharistije po običaju razlomio hostiju

odnosno 1513. ludbreški svećenik je odredio da se kalež s krvlju »ima odložiti i trajno čuvati u župnoj crkvi Presvetog Trojstva trgovišta Ludbreg«. Nije poznata ni godina (to je svakako bilo prije 1410. godine⁴⁹) kada se to dogodilo ni ime svećenika. Andrija Lukinović smatra kako bi se »prema najstarijim ispravama moglo ustvrditi da je svećenik »koji je posumnjao i pod čijom se misom zbilo čudo« bio ludbreški župnik prije negoli dvorski kapelan. Nije, naime, pouzdano je li u to vrijeme dvorski kapelan u Ludbregu uopće postojao, dok u Ludbregu župnik sasvim pouzdano postoji. Nadalje, zemaljski gospodar Čuz, gotovo sigurno, zadržao bi svetinju u svojoj dvorskoj kapeli da se u njoj dogodilo čudo, a ne bi je dao u župnu crkvu«. ⁵⁰

I Baltazar Adam Krčelić je 1770. godine tvrdio da je Presveta krv isprva bila čuvana u ludbreškoj župnoj crkvi: »Stajala je više godina u Ludbreškoj crkvi presveta krv, no zbog ratova i straha od nekršćana iznenada je prenesena u utvrdu Gotalovec, pa je zatim ponovo, kad se vratio mir, vraćena u utvrđeni grad Ludbreg i spremljena u tvrđavu, pa se sve do ovog vremena obožava i štuje pobožnošću i molitvama vjernika, i to uz brojne i znatne od Boga primljene milosti, o kojima znam da su ondje zabilježene i o kojima svjedoče tolike zavjetne pločice pričvršćene na zidove. U svojoj pobožnosti preuzvišeni i presvijetli gospodin knez Ludovik Batthyány, predostojni Palatin Ugarskog Kraljevstva, sagradio je iz temelja ljubak i skladan hram, pod imenom Presvetoga Križa uz zapadni zid svoje novopodignuta utvrde Ludbrega, gdje je presveta krv izložena štovanju vjernika, a nalazi se u staklenoj bočici u sredini

na tri dijela te jedan od njih uronio u kalež i kada je, prinoseći ustima tekućinu pretvorenu u Kristovu krv u posvećenomu kaležu kojim je slavio rečenu misu, počeo sumnjati da li se u kaležu po snazi ovoga sakramenta nalazi pravo tijelo i prava krv Kristova, da je navedena tekućina odmah postala vidljiva i dobila prirodnu boju krvi, a sam svećenik da je zapanjen ovim čudom neko vrijeme skrivao stvar, ali je napokon - jer Bog nije htio, kao što se moglo i vjerovati, da tako slavno čudo i potvrda katoličke vjere protiv onih koji u nju sumnjaju ostanu duže skriveni – kada je pao na smrtnu postelju, otvoreno ispovijedio sve kako se dogodilo, a navedeni kalež s onom tekućinom koja je imala boju vidljive i prirodne krvi izložio, odnosno predao da se odloži i zauvijek čuva u župnoj crkvi Sv. Trojstva u Ludbregu, u navedenoj biskupiji, da je Previšnji od onoga vremena naovamo u toj crkvi pri kaležu učinio mnoga i velika čuda, a i dandanas ih čini, pošto je, dakle sve to izloženo i još dodano da bi pobožnost prema ovom sakramentu u vjernom puku onih krajeva, koji radi obrane prave vjere posvuda ratuje protiv Turaka, još i više porasla, iako je već prilično velika, ako bi štovanje i pobožnost koji se iskazuju spram ovoga sakramenta bili osnaženi i autoritetom Apostolske stolice, a kako se slavom imena Božjega i umnažanjem kršćanske vjere pohvalno pridonosi spasu vjernih duša, navedeni je moj prethodnik, naklonjen molbama rečenoga Tome, u ovoj stvari svojim pismom povjerio i naložio opatima samostana od Brezsmoostera i od Chyaka, koji se ne nalaze ni u jednoj biskupiji, da potraže svjedoke o navedenom i njihove izjave i svjedočenja u obliku javne isprave, zapečaćene njihovim pečatom, pošalju mome prethodniku. Navedeni su opati, postupajući u izvršenju ovoga pismenog naloga, pronašli mnoge vjerodostojne svjedoke, sastavili u obliku javne isprave njihove iskaze i svjedočanstva, zapečatali ih svojim pečatima i poslali mome prethodniku. On je, imajući na umu da milošću svemogućega Boga i, uzdajući se u moć blaženih apostola Petra i Pavla, dana 17 prosinca, desete godine svoga pontifikata, svima i svakome pojedino koji vjeruju u Krista, bez obzira na spol, pokajnicima, ispovjednicima, ili onima koji se žele ispovjediti, koji od tada ubuduće u sva vremena na svetkovinu Tijela Kristova, ili rođenja Blažene Djevice Marije, ili pak svetoga Tome Apostola, na slavu kaleža i tekućine koja se u njemu čuva, pobožno pohode rečenu crkvu i pruže ruke pomoćnice radi izgradnje crkve i uzdržavanja svjetla i svega drugoga što je navedeno, kako god to učine, on je, dakle, njima milostivo u Gospodinu otpustio treći dio naložene im pokore koju bi pretrpjeli u čistilištu, a ako je i inače onima koji posjete tu crkvu i pruže ruke pomoćnice, kako je rečeno, ili daju pobožni milodar, podijelio neki drugi vječni oprost ili odrješenje koje je u to vrijeme još uvijek trajalo, ili je o tomu sačinjena isprava spomenutoga moga prethodnika, htio je da bude bez snage i valjanosti. Da ne bi pak bilo sumnje o navedenome oprost i volji moga prethodnika samo zato što zbog njegove smrti o tome nije sačinjena odgovarajuća isprava, želimo i snagom apostolske vlasti odlučujemo da ova isprava bude dostatna kao dokaz navedenoga oprosta i voljenog prethodnika, i da za tu dokazanu snagu ne treba druge pomoći. Izdano u Rimu, pri Svetome Petru, godine Gospodnjega utjelovljenja 1512. (19. ožujka), prve godine našega pontifikata. 1736., 6 ožujka u Zagrebu. Potvrđujem da je ova kopija prepisana iz prastaroga transumpta koji se čuva u sakristiji zagrebačke katedralne crkve, da je savršena s njim od riječi do riječi i da mu u svemu odgovara.« A. Lukinović, »Ludbreško čudo« u prvih stotinu godina postojanja, Tkalčić, 1, Zagreb 1997., 291-297; prijevod Joze Ivanovića u: J. Đurkan, Euharistijsko prošteništa Predragocjene Krvi Isusove u Ludbregu. Sakralno-povijesni vodič, Ludbreg 2004., 24-25.

⁴⁹ Zanimljivo je da se u zapisniku kanonskog pohoda iz 1841. spominje da se Sveta Krv čuvala u ludbreškoj crkvi od 1411. godine: »No u ovoj crkvi postoji već tamo od 1411.g. relikvija Svete Krvi... Čuva se u bočnom oltaru Blažene Djevice u Tabernakulu«. Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, Prot. 103/XVb., str. 445b.

⁵⁰ A. Lukinović, »Ludbreško čudo« u prvih stotinu godina postojanja, Tkalčić, 1, Zagreb 1997., str. 267, 281-282.

skladne takozvane pokaznice. A moći će je svatko još i danas vidjeti i pokloniti joj se.«⁵¹ Izgleda da je relikvija nakon čuvanja kod obitelji Gotal u Gotalovcu kraj Zajezde potom bila na brizi obitelji Pasztory i Széchenyi. Postoji mišljenje da je kada je vraćena u Ludbreg iz sigurnosnih razloga bila čuvana u ludbreškom dvorcu, a svake se godine uoči proštenja u svečanoj procesiji nosila u župnu crkvu.⁵² Kapela se vjerojatno nalazila uz staru kulu. Čini se da je prvi spomen postojanja dvorske kapele u Ludbregu zabilježen u inventaru iz 1696. godine,⁵³ a kako te godine obitelj Batthyány još uvijek vodi borbe za dobivanje cijelog ludbreškog vlastelinstva, možemo pretpostaviti da je kapelu izgradila obitelj Erdődy te relikviju čuvala tamo.

Prema opisu iz sredine 18. stoljeća barokni ludbreški vlastelinski dvorac počeo je 1745. godine pregrađivati Ludovik Batthyány (1696.-1765.). Dvorac je izgrađen od opeke u četiri etaže s »francuskim krovom« prekrivenim crijepom. Novosagrađeni dvorac je imao u prizemlju južnog trakta uz vežu stana kućepazitelja koji se sastojao od dvije sobe i kuhinje, a njemu nasuprot je bio stan trabanta i zatvorska soba. U prizemlju se nalazilo još šest soba, dvije kuhinje te dvorska kapela s malim korom i sakristijom. Na prvom katu je bilo jedanaest soba vlastelinske rezidencije, a pokraj kapele je bila velika dvorana s lijepo izrađenom štukaturom. Na gornjem se katu nalazilo dvanaest soba za goste i časnike te jedna kuhinja, a na najvišem katu je bilo petnaest soba s kuhinjom i sušionicom za meso. Do ovoga su kata kontinuirano vodile glavne i sporedne stepenice. Nad tim katom je na tavanu bio uređen prostor za čuvanje žitarica. Na zapadu se nalazio stari četverokutni toranj u kome je uređena nova kapela. U tornju se nalazila velika ura koja je odbijala satove te dva zvona.⁵⁴ Pregradnja dvorca je trajala do 1751-1752. godine⁵⁵, a ona je zapravo označavala transformaciju renesansnog kaštela u barokno-klasicistički kompleks s gospodarskim zgradama i pejzažno koncipiranim perivojem koji seže do zapadne obale Bednje. Oko godine 1775. ta je preobrazba prikazana na slikovnom prikazu.⁵⁶ Prema Krčeliću, kapela Sv. Križa je bila izgrađena u vrijeme Ludovika Batthyánya⁵⁷, premda se očito radi o oslikavanju kapele. Naime, u dvorskoj su kapeli slikari Michael Peck iz Nagykanizse i Johann Franz Maltz iz Varaždina 1753. i 1754. godine naslikali ciklus zidnih slika⁵⁸, koji su očito bili u funkciji promidžbe obitelji Batthyány poput procesije koju vodi papa ulicama Rima koju kao neutemeljenu valja skroz odbaciti.⁵⁹ Moguće je da je obitelj Batthyány putem ovih slikarija nastojala predstaviti interpretaciju zbivanja u prošlosti. Zanimljivo je da se na slikama spominje kako se čudo Predragocjene Kristove Krvi dogodilo u trobrodnoj crkvi, a time se otvara pitanje jesu li naručitelji time priznali da se ovo zbilo u župnoj crkvi koja je trobrodna, a ne u jednobrodnoj kapeli?

Samo se dio slika spomenutih slikara odnosio na »Ludbreško čudo«: »u dnu lađe između ulaza u kapelu i vrata što vode iza kojih proviruje grupa hodočasnika, gledajući bojažljivo prema svodu gdje se u tri svodna polja odvijaju tri bitne scene vezane uz legendu o krvi Kristovoj. U polju, koje je najbliže svetištu, upravo se zbiva čudo. Prizor se odvija u trobrodnoj baroknoj crkvi pred oltarom sv. Križa. Prisutni vjernici iz crkve zapanjeno gledaju u kalež u misnikovoj ruci iz kojeg teče krv. Cijeli je prizor

⁵¹ B. A. Krčelić, *Povijest stolne crkve Zagrebačke*, 1, Zagreb 1770 (prijevod iz 1994.), str. 242.

⁵² Župni ured Ludbreg, *Spomenica župe*; M. Vodopija, *Ludbreška sveta nedjelja, Ludbreg* (monografija), Ludbreg, s.a. (1984.), str. 143.

⁵³ MOL, P-1322, br. 112, str. 152-169; M. Mirković, *Graditeljstvo, slikarstvo i kiparstvo Ludbrega i okolice*, Ludbreg (monografija), Ludbreg, s.a. (1984.), str. 153.

⁵⁴ MOL, P-1322, br. 102, str. 115-118. M. Mirković, *Barokna obnova ludbreškog kraja - graditeljstvo*, str. 155-156.

⁵⁵ K. Horvat-Levaj, *Utvrde i dvorci, Ludbreg. Ludbreška Podravina*, Zagreb 1997., str. 94.

⁵⁶ V. Bobnjarić-Vučković, *Arhitektura dvorca Batthyány u Ludbregu*, *Podravski zbornik*, 16, Koprivnica 1990, 64; J. Marković, *Urbanistički razvoj Ludbrega, Ludbreg - Ludbreška Podravina*, Zagreb 1997, str. 73. Jednu od veduta Ludbrega iz 18. stoljeća nacrtala je Marija Winter prema pristupnici Bratovštine Majke Božje Škapularske u Ludbregu, kao i Ludbreški stari grad kako je izgledao u 18. stoljeću. Vidi: M. Winter, *Iz povijesti Ludbrega i okolice*, 1, n. dj., crteži na str. 66, 76, 77. Zanimljivo je da je ne tom bakrorezu upisana 1411. godina kao godina »ludbreškog čuda«.

⁵⁷ B. A. Krčelić, *Povijest stolne crkve Zagrebačke*, 242.

⁵⁸ M. Mirković, *Zidno slikarstvo i ostala oprema prostora, Ludbreg* (monografija), Ludbreg, s.a. (1984.), str. 168.

⁵⁹ A. Lukinović, »Ludbreško čudo« u prvih stotinu godina postojanja, str.282.

slikan unutar ovalnog razvedenog medaljona ukrašenog školjkama, volutama i cvjetnim vazama na uglovima. Masivna kolumna uz ženu što kleči desno u kutu i bogato drapirana zavjesa te vješto vođeno svjetlo kroz lađu iza oltara daju cijelom dobro komponiranom prizoru potrebnu dubinu. Sadržajni pandant ovom događaju nalazi se u jednako riješenom ovalnom polju uz ulaz. Ovdje je predstavljena povorka kroz Rim u kojoj papa pod baldahinom nosi pokaznicu s moćima. Oko njega stupaju svećenici, biskupi i kardinali, dok puk kleči ili stoji u prvom planu također položajima tijela sugerirajući dubinu kao i pojedini likovi na prvom prizoru. U pozadini naziru se kupole i krovovi Rima dok crkvena arhitektura desno i snažna kolumna zgrade lijevo naglašavaju dubinu prostora. Dok se spomenuta dva prizora odvijaju na zemlji, na središnjem prikazan je rastvorni modri svod kojim kovitlaju ružičasti zlatno obojeni oblaci. Nebo je ispunjeno anđelima, a dvojac od njih, jedan na modrom, a drugi na ružičastom plaštu, pridržavaju između sebe raskošnu monstrancu od koje se na sve strane širi toplo žuto svjetlo.«⁶⁰

Nakon što je obitelj Batthyány krajem 17. odnosno 18. stoljeća preuzela Ludbreško vlastelinstvo Eleonora Batthyány-Strattmann (1677. – 1741.), udovica Adama Batthyánya (1662.-1703.), poduzela je vrlo opsežne radove na uređenju dvorske kapelice »sloviše zbog čudotvorne pretvorbe vina u Krv Kristovu«. Staru kulu – kapelicu je potkraj prvog desetljeća 18. stoljeća dala preurediti u svetište nove dvorske kapele, »tijelo koje se protegnulo na »Palas« starog dvora. Tom je prigodom očito u staru kulu bio ugrađen kupolasti svod, koji se godine 1696. još ne spominje, ali 1731. već vodi do prostorije iznad njega »oštećeno« (dakle, ne novo) stubište.«⁶¹ Eleonora Batthyány-Strattmann je za dvorsku kapelu darovala skupocjenu pokaznicu za čuvanje Presvete Krvi Kristove (zu dem Heyligen Blut so in der Capellen zu Ludbring), te 4. prosinca 1721. u Beču napisala popratno pismo koje je sačuvano u prijepisu.⁶² U zapisniku kanonske vizitacije od 30. studenoga 1733. piše da se čudotvorna Krv štovala od 1411. »Nekad se sumnjalo, ali postoji službena potvrda o vjerodostojnosti izdana od pape Julija III (1549-1555). Čuva se u staklenoj posudici, i izlaže se na štovanje vjernicima u srebrnoj pozlaćenju pokaznici u kapeli u ludbreškoj tvrđavi.«⁶³ U zapisniku kanonske vizitacije od 6. veljače 1745. spominje se »Capella SS.mi Sanguinis in Arce«, dakle kapela Presvete Krvi u dvorcu, a kanonik je zapisao: »pogodio sam je 6. veljače, ima sve što je potrebno za služenje mise. Ima samo jedan kalež, ciborij još nije posvećen, milostinja joj se ostavlja u stup (ad columnam) zapečaćen župskim pečatom, i bez njegove se dozvole ne otvara.«⁶⁴

Pokaznica se nalazila u inventarima kapele ludbreškog dvorca, a posljednji puta se na toj lokaciji spominje 1786. godine.⁶⁵ U zapisniku kanonske vizitacije od 2. srpnja 1787. navedeno je kako se nalazila u župnoj crkvi: »O časnom sakramentu. Čuva se u tabernakulu na glavnom oltaru, u dvjema posudama, naime u srebrnom i pozlaćenom ciboriju za pričest vjernika i popudbinu, i u drugoj pokaznici također srebrnoj i pozlaćenju za javno klanjanje. Isto tako Predragocjena i čudotvorna Krv Našeg Gospodina koja se čuvala u posebnoj kapeli prenesena je u župnu crkvu.«⁶⁶

Vladar Josip II. je »ne zna se, je li usmeno ili pismeno« odredio kako se dragocjeni moćnik s relikvijom Predragocjene Krvi Kristove ima čuvati u ludbreškoj župnoj crkvi. »Tadanji župnik Filip Sever došao je na prvi dan svetonedjeljnog proštenja (1787.) praćen velikim mnoštvom hodočasnika u kapelu grada, uzeo reliquije i prenio ih u župnu crkvu. Tome se nije nitko iz grada protivio jer se svake godine prigodom proštenja to činilo, a nakon tri dana vraćao bi se moćnik u grad. Sada je reliquia ostala u crkvi i to trajno par godina. Vlastelinstvo je tražilo da se taj raritet vrati i to je najprije zahtijevalo mirnim putem. Župnik se čvrsto držao careve naredbe i pozivao na nju i tako se to vuklo tri pune godine. 1790. Umro je car i kralj Josip II. Plemstvo je s njim pokopalo i većinu njegovih naredaba, odluka i dekreta«. Ludbreški vlastelin je smatrao kako ne važi više niti odredba o prijenosu relikvija Presvete Krvi Kristo-

⁶⁰ M. Mirković, Zidno slikarstvo i ostala oprema prostora, str. 170.

⁶¹ M. Mirković, Starije zidno slikarstvo, Ludbreg - Ludbreška Podravina, Zagreb 1997, str. 164.

⁶² Župni ured Ludbreg, Spomenica župe, str. 19.

⁶³ Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije (NAZ, KV), Prot. 90/VI, str. 155.

⁶⁴ NAZ, KV, Prot. 95/VII, 74.

⁶⁵ Pučko otvoreno učilište Dragutin Novak Ludbreg, Dokumentacija Marije Winter.

⁶⁶ NAZ, KV, Prot 99/XI, 43-44.

ve.⁶⁷ Činjenica je kako je sa smrću Adama Batthyány (1787.)⁶⁸ završio period intenzivne gradnje sakralnih objekata na području ludbreškog vlastelinstva te relativno dobrih odnosa između vlastelina i župnika. Iz Ludbrega je 1788. otišao župnik Filip Sever »osjećajući veliku slabost, satrvena tijela, rastao se sa župom, otišao u Koprivnicu i tamo umro«. Na scenu su došli novi akteri: Ludovik II. Batthyány i župnik Stjepan Jambrečković. O njemu je poznato da je studirajao u Grazu i Beču, završio filozofiju i teologiju te je govorio latinski, njemački, mađarski i hrvatski. Po prirodi je bio odlučan i očito se znao suprotstaviti vlastelinu Batthyányu, iako je njegovom voljom postao ludbreškim župnikom.⁶⁹

Ludovik II. Batthyány je očekivao da će mu župnik Jambrečković dati natrag relikviju Presvete Krvi Kristove, no od toga nije bilo ništa te je nastala dugotrajna svađa i potom parnica koju su rješavali najviši sudovi. Na kraju je konačna presuda bila prepuštena crkvenim vlastima te je da će čuvanje relikvije nadalje biti u župnoj crkvi. Ludovik II. Batthyány je time bio uvrijeđen te je u srdžbi i bijesu iz kapele u ludbreškom dvorcu dao iznijeti mnoge dragocjenosti te sve to poslao na svoja dobra u Ugarskoj i poklonio crkvama nad kojima je imao patronat. Vlastelinovi službenici na Ludbreškom vlastelinstvu na razne su načine otežavali život župniku.⁷⁰ Osim tih sukoba, »da smutnja bude još veća, župnik i knez se nikad nisu mogli naći pred istim sudištem: knezu, kao vrhovnom magnatu, suditi je mogao samo kralj, Jambrečković, kao duhovno lice, uopće nije mogao doći pred bilo koji civilni sud, već samo pred crkveno sudište. Obojica su dakle, iskorištavala svoj izuzetni, privilegirani položaj. Svemoćni knez Ludvig tada se odlučio na djelo koje je u ono doba smatrano velikim društvenim prekršajem: dao je iz župne crkve iznijeti skupocjeni moćnik – i poslao ga u Mađarsku. Bila je to prava sablazan za mještane.« Kasnije je izbio sukob zbog zvona u tornju dvorca tijekom njegovog preuređenja. Župnik Jambrečković je protestirao jer je smatrao da je zvono koje je bilo u srušenom tornju pripadalo župi. Novi nesporazumi su se nastavili do smrti aktera: Ludovika II. Batthyány - 1808., te župnika Severa 1815. godine.⁷¹ Nije do kraja istraženo kako i kada je Ludovik II. Batthyány dao otpremi relikviju Presvete Krvi Kristove u Ugarsku. Poznato je kako je u vrijeme kada je upravu nad ludbreškim vlastelinstvom preuzeo Filip Batthyány, sin Ludovika II., relikvija Presvete Krvi Kristove vraćena u župnu crkvu u Ludbregu. Kako je on upravu nad ludbreškim vlastelinstvom preuzeo 1815.⁷², onda bi se vraćanje relikvije u župnu crkvu najvjerojatnije dogodilo između 1815. i 1817. godine. Da je tamo bila 27. listopada 1817. godine potvrđuje podatak da kada je car i kralj Franjo I. s kraljicom Karolinom posjetio Ludbreg, on je uz dozvolu župnika Josipa Vračana u župnoj crkvi uzeo u ruke spomenutu relikviju.⁷³

⁶⁷ Pučko otvoreno učilište Dragutin Novak Ludbreg, Dokumentacija Marije Winter.

⁶⁸ Adam Batthyány je rođen 27.III.1727. i bio je najstariji sin palatina Ludviga (1696-1765.) i suprug Terezija Illésházy. Vršio je službe glinskog pukovnika, prisjednika Banskog stola itd., a bio je banski namjesnik (1753-1756.). Godine 1751. pokrenuo je žitnu trgovinu u Hrvatskoj nabavivši veće količine žita u Zagrebu te kupivši zemljišta za izgradnju skladišta u Karlovcu i Sisku. On je sa svojom suprugom vodeći lik romana Diogenes Augusta Šenoa. Adam Batthyány, Hrvatski biografski leksikon, 1, Zagreb 1983., 531.

⁶⁹ M. Winter, Iz povijesti Ludbrega i okolice, knj. 2, 42.

⁷⁰ Pučko otvoreno učilište Dragutin Novak Ludbreg, Dokumentacija Marije Winter; Ludbreški župnik Janko Bočkaj je zapisao kako je Predragocjena Kristova Krv došla u župnu crkvu i kako je izbio sukob vezan uz to: »Župnik Filip Sever prigodom proštenja 1787. ne htjede je više nazad odnijeti u gradsku kapelu nego ju zadrži u župnoj crkvi, gdje se od onda neprekidno nalazi. Kneževska obitelj Batthyány bijaše radi toga silno povrijeđena, te je tražila, da se sv. krv u gradsku kapelicu natrag donesu. Osobito je to urgirala za vrijeme župnika Jambrečkovića. Dapače je došlo radi toga i do parbe. Nu viša crkvena i državna vlast riješila je, da se sv. krv odsele imade u župnoj crkvi držati, jer to za župnu crkvu bolje dolikuje. Od onda je vlastelinstvo svoju kapelicu posve zanemarilo, sve dragocjenosti i razne dragocjene predmete, koje su mnoge pobožne osobe u župnoj crkvi i kapelici gradskoj na čast presv. krvi darovale, a tih bijaše priličan broj, dalo je odnesti i raspoklanjalo raznim drugim crkvama svojega patronata. Jedva je nešto mogao spasiti i natrag dobiti župnik Stjepan Jambrečković. Među povraćenim predmetima bijahu dva vrlo dragocjena kaleža urešena krasnim emaljima i dragocjenim kamenjem te osobito skupocjena monstranca, dar grofice Eleonore Strattmann.« Usp. J. Bočkaj, Trgovište Ludbreg i njegovo proštenište, Hrvatska straža, Zagreb 1936., str. 7.

⁷¹ M. Winter, Iz povijesti Ludbrega i okolice, knj. 2, 42-43

⁷² M. Winter, Ludbreški grad i njegovi gospodari, 366.

⁷³ Pučko otvoreno učilište Dragutin Novak Ludbreg, Dokumentacija Marije Winter; M. Winter, Iz povijesti Ludbrega i okolice, knj. 1, 95-96.

Spomenimo na kraju da je Hrvatski sabor 1739. dao zavjet da će kao zavjet obrani od epidemije kuge izgraditi kapelu »u čast i za veći porast slave Presvetoj Krvi Isusovoj koja se čudom jedva kad čuvenim ili sasma rijetkim pretvorila u vidljivu krv te koja se dosad čuvala u Ludbregu, mjestu najvećeg blaga cijele kraljevine, a za veći poticaj na poštovanje i pobožnost prema istoj Presvetoj Krvi.«⁷⁴ Izgradnja kapele realizirana je, spletom okolnosti, tek 1994. godine.⁷⁵

UMJESTO ZAKLJUČKA

Kako je 18. stoljeća među slabije obrađenim razdobljima u povijesti trgovišta Ludbrega, ludbreške župe, ali i vlastelinstva kojim je upravljala obitelj Batthyány, ovaj rad bi trebao dati neke uvodne napomene o istraživanom prostoru te otvoriti neka pitanja vezana uz odnos obitelji Batthyány prema relikviji Presvete Krvi Kristove u Ludbregu. Upravo uz taj odnos vezani su i propagandni obrasci ponašanja od strane obitelji Batthyány, vidljivi kroz pokušaj prilagođavanja dijela prošlosti vlastitim potrebama te kroz druge oblike promidžbe, npr. putem prikazivanja prošlih događaja vezanih uz čudesnu pretvorbu Presvete Krvi Kristove prikazanih u vlastitoj interpretaciji na freskama iz 1753-1754. godine u preuređenom ludbreškom dvorcu. Odredbom vladara Josipa II. relikvija je 1787. Presvete Krvi Kristove je prenesena iz kapelice u ludbreškom dvorcu u župnu crkvu u Ludbregu. Nakon toga je odnesena u Ugarsku i vraćena u župnu crkvu u Ludbregu najvjerojatnije između 1815. i 1817. te se tamo trajno nalazi do danas. Kao podsjetnik na čudesnu pretvorbu Presvete Krvi Kristove svake prve nedjelje u rujnu se u Ludbregu održava proštenje.

SUMMARY

The article presents the relationship between the Batthyány family and Ludbreg with special reference to the relationship with the relic of the Holy Blood of Christ. The beginning of the chronological framework of the article is presumed to be 1696, when the chapel in the Ludbreg castle where the relic of the Holy Blood of Christ was kept was first mentioned and which was most probably built during the Erdődy family. The relic was kept there temporarily, in order to protect it from possible Ottoman invasions. At the end of the 17th century, the Batthyány family took over the Ludbreg manor and the relic of the Holy Blood of Christ in the castle chapel. Selected information on the attitude of the Batthyány family towards the relic of the Holy Blood of Christ in Ludbreg was presented. The author points to propaganda patterns of behavior by the Batthyány family, visible through the attempt to adapt the interpretation of the past to their own needs and through various forms of propaganda, for example, by depicting past events related to the miraculous transformation of the Holy Blood of Christ shown in their own interpretation on the frescoes from 1753-1754 in the renovated Ludbreg castle. A possible motive was to keep the relic in the castle permanently. By order of the ruler Joseph II, the relic of the Holy Blood of Christ was transferred from the chapel in the Ludbreg castle to the parish church in Ludbreg in 1787. After that, it was taken to Hungary in an undefined year and returned to the parish church in Ludbreg by the decision of the Ludbreg nobleman from the Batthyány family in 1815 at the earliest, and in 1817 at the latest, where it is permanently kept.

⁷⁴ Zaključci Hrvatskog sabora, knj. 4, Zagreb 1964., 195.

⁷⁵ J. Đurkan, Euharistijsko proštenje Predragocjene Krvi Isusove u Ludbregu, 58.